

MENS EN WERELD

Het Luikse drama

„Mam,” zei m'n oudste dochter op een ochtend, „ik ben de Gaulle en Alice is Salan en Loesje is de O.A.S.”.

Ik stelde me die drie trouwhartige snoetjes voor: 6e klas lagere school, samen nauwelijks 35 jaar, alle drie een beetje slissend door het beugeltje voor de tandregulatie en dat vertegenwoordigde goed en kwaad in de grotemensenwereld.

Wat maakt de politiek en het hele gebeuren om ons heen in deze tijd toch een indruk op de kinderen. Tijdens een schoolreisje, waar ik een van de leidsters was, speelden ze in en om een bunker aan het strand. Twee partijen: de Gaulle en de O.A.S. Er vielen doden en gewonden, die na een poosje weer gewoon meededen, er werd gespioneerd en gevangen genomen, net zoals wij vroeger rovertje of indiaantje speelden, maar met dit verschil, dat dit spel echt is. Onze rovers en indianen, och, dat was verleden tijd, uit boekjes, maar nu zijn het de dagelijkse nieuwsberichten, die hier voor je ogen gestalte krijgen. Vreselijk eigenlijk, dat onze wereld van 1962 nog stof te over biedt als voorbeeld voor de moord-spelletjes van onze kinderen.

Dit alles ging even in een flits door mijn hoofd, toen ik daar in de keuken oog in oog stond met de Gaulle in pyjama en ik begon te lachen. Meteen had ik een flinke mep op mijn zitvlak te pakken: „Ja, hè, die jeugd van tegenwoordig!”

Dat zegt ze vaak de laatste tijd, maar van mij heeft ze dat niet. Ik zeg het nooit. Misschien wel, omdat ze het vroeger te vaak tegen mij gezegd hebben. Dan leer je beseffen, hoe een slechte en oppervlakkige kijk de meeste mensen op de jeugd hebben.

„Zeg”, hoorde ik een paar dagen later de Gaulle telefoneren, „ik heb in de krant gelezen, dat de O.A.S. heeft gecapituleerd. Jij hebt dus verloren en ik heb gewonnen.” In Loesjes krant had het blijkbaar nog niet gestaan, dus geloofde ze het eerst niet. Ook alweer zo'n fijn trekje, uit het volle leven gegrepen, maar de Algerijnse kwestie zal nu wel spoedig uit ons gezichtsveld verdwijnen, want waar niet geknokt wordt, is het saai.

„Gelukkig” hebben we nog iets van eigen bodem: Nieuw-Guinea. Al gauw steken ze in prauwen de rivieren in het oerwoud over om infiltranten op te sporen. Erg van harte gaat het voorlopig echter nog niet. Blijkbaar is het daar nog niet spectaculair genoeg om er je kostbare vakantiedagen mee te vullen.

Dat is overigens iets, waar wij alleen maar heel erg blij om kunnen zijn!

Het zou ons niet verwonderen als men in humanistische kring met bijzondere belangstelling en mededogen kennis zou hebben genomen van wat er in dag- en weekbladen over de tragische gebeurtenissen in Luik is gepubliceerd. Belangstelling vooral, omdat aan deze zaak een aantal kanten zitten, die voor leek en deskundige de moeite van het overdenken waard zijn. Het zijn vele facetten, gewoon menselijke, morele, medische, juridische, sociale, psychologische en wellicht nog enkele meer.

Dat een moeder haar pasgeboren baby doodt, komt ook in onze Westerse samenleving nog voor. Men kan van deze tragedie's, want dat zijn het in de meeste gevallen, kennis nemen uit berichten in de krant en rechtbankverslagen. Veelal gaat het dan om een ongehuwde moeder, die in haar wanhoop geen andere uitweg ziet dan door zich op die wijze van haar kind te ontdoen. In sommige gevallen heeft het veel weg van het angstige kind, dat een stuk speelgoed kapot heeft gemaakt en het dan uit vrees voor ontdekking ergens verstopt.

Bij het geval in Luik ging het om iets anders, dat is althans de indruk, die we door lezing van datgene wat er in de pers over is geschreven, er van hebben gekregen. Een jonge vrouw brengt een ernstig misvormde baby ter wereld en besluit, na overleg met haar echtgenoot, familieleden en een vertrouwde arts, het kind te doden om het te sparen voor een ellendig leven. Er is een heleboel verbeelding voor nodig om zich te kunnen indenken, wat er in deze vrouw moet zijn omgegaan, voor ze dit besluit nam en uitvoerde. Ze zal, zoals de meeste vrouwen, de geboorte van haar kind met spanning, vreugde en verwachting tegemoet hebben gezien, ze heeft plannen gemaakt, kleertjes genaaid, een naam bedacht, kortom al datgene wat a.s. moeders in alle tijden en overal ter wereld plegen te doen, denken en dromen.

De misvorming van haar kind was vermoedelijk het gevolg van het gebruik van een kalmeringsmiddel, dat in Duitsland werd gefabriceerd. In dat land heeft men ook voor het eerst waargenomen dat het percentage van kinderen, die met misvormingen geboren werden, ongekend hoog was. In de maanden, die na deze ontdekking volgden, kwamen ook in andere landen dergelijke gevallen voor en werd geconstateerd, dat de moeders tijdens hun zwangerschap allen hetzelfde middel gebruikt hadden. In de meeste landen van West-Europa was het verkrijgbaar, in sommige, zoals Nederland, alleen op recept, in andere, o.a. België vrij. De fabriek heeft in november de fabricage gestaakt, haar vertegenwoordigers opdracht gegeven te trachten de voorraden weer in te nemen en dat is hier en daar ook wel gelukt, maar niet overal.

In België is de verkoop pas verboden, nadat het Luikse drama zich had voltrokken. Ook al had men het eerder gedaan, dan zou het in dit

geval toch wel te laat zijn geweest, maar het kwalijke is, dat de Belgische overheid al veel vroeger op het gevaar opmerkzaam is gemaakt, maar niet heeft ingegrepen. Het is dan ook te begrijpen dat onze bureaus in België zich daarover hevig opwinden en dat het ingezonden stukken regent.

Maar veel ergerlijker is, en dat heeft veel meer kwaad bloed gezet, dat toen de justitie in Luik lucht van de zaak kreeg, men niet heeft geaarzeld om de betrokkenen door de schout en zijn rakkers te laten weghalen, geboeid als uitzonderlijk gevaarlijke misdadigers en in de cel te stoppen. Men heeft de zaak meteen maar in het groot aangepakt, en niet alleen de moeder, pas uit de kraamkliniek thuis, gearresteerd, maar tevens een aantal familieleden en de huisarts die de slaapmiddelen heeft verstrekt, waarmee de moeder het kind heeft gedood. Inmiddels zijn er twee voorlopig weer vrijgelaten, maar de rest blijft ter beschikking in afwachting van de rechtzaak.

Het zal allemaal wel kloppen, moord is moord en moordenaars dienen opgepakt, opgesloten en gestraft te worden. Maar het is de tragiek van onze samenleving dat in dit soort gevallen de menselijke factor altijd net zoek raakt en het reglement en de voorschriften ervoor in de plaats komen. Elk zinnig mens kan begrijpen dat kans op herhaling is uitgesloten, dat de moeder geen gevaarlijk individu is waartegen de maatschappij dient te worden beschermd en dat, als men tot vervolging dient over te gaan en daaraan zal wel niet te ontkomen zijn, het juist hier nodig was geweest met de grootst mogelijk schroom en behoedzaamheid te werk te gaan. Dit was temeer geboden voor een overheid, die door haar onbegrijpelijke gemakzucht er medeplichtig aan is dat misschien nog meer stakkers ter wereld zullen komen, voor wie het leven één grote en zware beproeving zal zijn.

Maar wellicht eisen we te veel en is dit de prijs die we moeten betalen voor de toenemende differentiatie en specialisatie in onze samenleving, die ons in technisch opzicht enorm vooruit brengt, maar ons tevens tot anonieme knoppendrukkers en handleoverhalers maakt die van zich zelf en van elkaar niet meer weten wat we aan het doen zijn en teweeg brengen en waarbij persoonlijke verantwoordelijkheid alleen maar een last is. En heel misschien is het de glorie van die Luikse moeder, dat zij die verantwoordelijkheid wel heeft aangedurfd, hoe we ook verder over haar daad mogen denken.

Polet

Ook dit jaar gaat er weer een vakantienummer van Mens en Wereld verschijnen. U ontvangt het over drie weken, op 4 augustus. Na het daaropvolgende nummer dat u op 24 augustus zal bereiken, wordt de veertiendaagse verschijning hervat.

Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
17e jaargang no. 13 - 14 juli 1962

Kritisch allerlei

Bij het schrijven van ons commentaartje op het conflict tussen prins Bernhard en de heer Lunshof, waren de reacties in andere weekbladen – en in Elsevier zelf! – ons nog niet bekend. Het is nuttig die even samen te vatten, omdat de eensgezindheid van de hele fatsoenlijke pers Lunshof toch wel te denken moet geven.

In de eerste plaats stellen zowel Vrij Nederland als De Linie vast, dat de prins ten onrechte Elsevier verontschuldigen heeft aangeboden, omdat nog op 24 februari j.l. hoofdredacteur De Keizer wel degelijk suggereerde (zonder met de omschrijving „hoger geplaatst persoon in Soestdijk” veel mogelijkheden tot twijfel over te laten), dat prins Bernhard tot de „landverraders” behoorde, op wie Elsevier het de laatste tijd voorzien heeft. Merkwaardig is in dit verband, dat Elseviers aanval op al die mensen die het met het huidige Nieuw-Guineabeleid niet eens zijn, komt na een langdurig onderhoud van Lunshof met minister Luns in Wenen, waarvan vele bladen gewag maken.

In verband met de „verklaring” van het geval die Elsevier zijn lezers zelf durft voor te schotelen, is de interessantste analyse te lezen in Vrij Nederland, dat haarfijn uit de doeken doet hoe het aanbieden van de koninklijke verontschuldigen als een diepe, zeer diepe voetval voor Lunshof wordt voorgesteld, terwijl de tekst van het officiële communiqué, waarin Lunshof er heel wat ongunstiger afkomt, „in het 44 grote pagina's tellende blad geen ruimte kon vinden.” Zo lezen we bij voorbeeld niet, dat de artikelen van Lunshof uitgingen van ten dele onjuiste informaties. Maar dat zal de schrijver, die bij een bespreking van zijn verdediging voor De Telegraaf in oorlogstijd voor de Parlementaire Enquêtecommissie moest toegeven, dat hij zijn „feiten” alleen van horen-zeggen had en dat hij onjuist had geciteerd, ook wel niet belangrijk vinden, want destijds was hij ook al van mening dat onjuist citeren niet verkeerd was.

Wij zijn er benieuwd naar hoe hij het antwoord van de minister-president op vragen van het Kamerlid Burger zal vervormen, als hij dat al in zijn kolommen commentarieert. Prof. De Quay sprak over „enigszins vaag gestelde beweringen in een persorgaan, welke niet door concrete aanwijzingen worden gestaafd” en die vooralsnog geen aanleiding vormen tot justitieel ingrijpen.

Bij het slot van het commentaar van De Groene willen wij ons graag aansluiten, wanneer dat blad schrijft: „De Prins ziet (...) een tegenstelling tussen Elseviers Weekblad en het Amsterdams studentenblad *Propria Cures*. Wij zien die ook, alleen is onze waardering anders. Wij achten hetgeen

in *Propria Cures* verschijnt van meer belang dan wat wekelijks in *Elseviers Weekblad* wordt afgedrukt. Om precies te zijn: de mentaliteit, de sfeer van het studentenblad is ons oneindig sympathieker dan die van de krant van de heer Lunshof.”

Hoebetreuenswaardigheid ook is, dat een blad van een kwaliteit als Elsevier de meningsvorming van een groot deel van onze bevolking op funeste wijze beïnvloedt, wij moeten toegeven dat, wanneer het onderwerp landverraad ter sprake komt, Lunshof (ijverig medewerker van De Telegraaf in de oorlogsjaren) en De Keizer (die in het in Nederlands-Indië verschijnende blad 'De Locomotief' schreef, dat het nationaal-socialisme „een zoo gezonde en sterke kern” had) bij uitstek deskundigen zijn en Elsevier (dat in 1944 door Telegraafmensen zou worden opgericht naar het voorbeeld van Goebbels' Das Reich en waarvan in datzelfde jaar nog een prospectus verscheen) het aangewezen blad.

Tot een helemaal eensgezinde veroordeling van Franco-Spanje is het in onze Tweede Kamer niet gekomen, door het onhandig gemanoeuvreren van de KVP en door de suggestie die daarvan uitging, dat men in die fractie het regiem van de caudillo liever de hand boven het hoofd hield. Maar vooral door de wijze waarop minister Luns de tegenstelling verscherpte door de motie-Goedhart, die door alle andere partijen werd gesteund, ernstig te ontraden en zo duidelijk de voorkeur te geven aan het zwakke geluid van de KVP. Dat deed De Groene schrijven: „Telkens wil men zich oprecht verheugen over toenemende katholieke openheid en progressiviteit, maar telkens weer moet men opnieuw constateren hoe moeilijk het vele roomsen valt hun hart af te trekken van fascistische dictatoren, als ze maar mooi rooms-clericaal zijn.”

Maar gelukkig vroeg ook De Linie zich af, of, los van de tactische overwegingen van minister Luns, „een duidelijke afstraffing van Franco's beleid nu niet de voorkeur verdient en of niet heel de KVP de motie der meerderheid moest aanvaarden. Alleen de katholieke mejuffrouw Knol bracht de zedelijke moed op voor eigen overtuiging uit te komen en de partijdiscipline te doorbreken.”

Waarbij wij, mede overwegend dat ook katholieken in andere partijen de meerderheidsmotie van harte hebben gesteund, verheugd constateren, dat de KVP gelukkig niet geheel katholiek Nederland vertegenwoordigt.

Iemand die op de KVP-lijst in de Tweede Kamer of een ander vertegenwoordigend lichaam

wordt gekozen door voorkeurstemmen, mag die benoeming niet aanvaarden, zo heeft het Centrum voor Staatskundige Vorming bepaald. Men verdedigt dat met het argument, dat het partijbestuur met zorg de kandidatenlijsten samenstelt en dat het jammer zou zijn wanneer bepaalde specialisten hun zetels niet zouden kunnen innemen, omdat de kiezers aan een ander, die dat speciale gebied misschien niet beheerst, de voorkeur gaven. Dat argument zouden wij, gezien het steeds technischer worden van de democratische controle, van een kleine partij nog kunnen navoelen, maar van een partij met een derde van de Tweede-Kamerzetels tot haar beschikking, doet het wat ridicul aan. Het heeft er dan ook meer de schijn van dat men hier in praktijk wil brengen een klein stukje van wat Romme zich al als een ideale grondwet voor ons vaderland voorstelde: een duidelijk streven naar de corporatieve staat, waarin allerlei belangen-groeperingen zorgvuldig afgewogen vertegenwoordigd zijn, maar waarin van politiek handelen op grond van een beginsel, laat staan van enige persoonlijke invloed van de kiezers geen sprake meer zal zijn. Niet alleen omdat wij, individualist als wij zijn, bijna altijd een voorkeurstem uitbrengen, vinden wij dit katholieke streven uiterst onsympathiek.

Klachten over vervuiling van de stad en tekort aan personeel hebben de gemeente Breda doen besluiten scholieren als straatvegers in dienst te nemen. De eerste groep – 25 middelbare scholieren – is al begonnen, meldt het Algemeen Dagblad. De jongelui kunnen met het vegen in een vijfdaagse werkweek 45 tot 60 gulden verdienen.

Sinds enige tijd krijgen, wij menen in Venlo, ook de klaar-over-tjes een geldelijke beloning voor hun prestaties. Het is ons niet bekend, of die ook zo in de papieren loopt.

Ach, wij hebben er niets op tegen, dat jongelui in de vakantie iets verdienen en in aanraking komen met beroepen die ze later misschien nooit zullen uitoefenen. Maar in de eerste plaats stond dat eerste berichtje al half juni in de krant, toen die middelbare scholieren vermoedelijk nog heel wat repetities voor de boeg hadden,

en in de tweede plaats vinden wij zestig gulden niet „iets”.

Bovendien vinden wij het instituut van de klaar-overs nu juist iets wat collegialiteit en solidariteit kan helpen vormen, omdat men iets voor elkaar over heeft, zonder direct te vragen „Wat krijg ik ervoor terug?”. Nee, die jongelui die het Rode Kruis spontaan aanboden te helpen in ziekenhuizen met allerlei zwaar en smerig werk, om de taak van de verpleegsters wat te verlichten en zodoende een klein steentje bij te dragen tot verlichting van de sociale ramp waartoe het gebrek aan ziekenhuispersoneel in ons land dreigt uit te groeien, die jongelui zijn ons oneindig sympathieker.

De groeiende belangstelling voor de kampen van de Internationale Vrijwillige Hulpactie, die overal ter wereld werkt en waar de deelnemers niets meer dan kost en inwoning voor hun werk terugkrijgen, bewijst overigens, dat er nog wel meer jeugd is die nog niet door de bacil van het materialisme-zonder-meer is besmet.

Nog een berichtje uit het Algemeen Dagblad tot slot: „Kolonel Zuidema, de commandant van de Kaderschool Infanterie in Den Bosch, heeft een simpele oplossing gevonden voor de veel gekritiseerde „onmogelijkheid” om te bidden in militaire cafetaria's. De kolonel laat de soldaten, voor zij de eetzaal binnengaan, buiten opstellen en de baret afnemen, waarna enkele ogenblikken stilte in acht wordt genomen. Wat het danken na het eten aangaat biedt de regeling geen soelaas. Kolonel Zuidema, zelf een gelovig man, zegt daarover: Als iemand wil danken, dat hij danke.”

Waarom dat laatste dan niet voor het bidden vóór de maaltijd geldt, wordt niet duidelijk. Wel wordt duidelijk, dat in de militaire cafetaria's in Den Bosch blijkbaar de elementaire beleefdheid niet in acht genomen wordt, die eist dat men even zijn mond houdt, als een ander voor of na tafel wenst te bidden. Misschien is het zinvoller, dat kolonel Zuidema zijn ondergeschikten die beleefdheid dan eens bijbrengt, dan dat hij dit soort vreemde vertoning opvoert. Want verwacht hij van het bevel „Op de plaats... bid!” veel heil voor de betrokkenen?

De tijd te lijf

Op de onttoverde aarde
gaan wij de tijd te lijf
met onzinnige wapens
wij maken mensen
uit niets ontziende liefde
stichten steden
vuren kleuren af
laten hout zingen
steen schreeuwen
hakken een pad voor de taal
omarmen en kussen
weerloos van woede
dit dodende leven.

(Uit: Bert Voeten: De tijd te lijf en andere gedichten; Literaire pocket De Bezige Bij, Amsterdam 1961)

Zelfbeschikking voor de Papoea's

(Zoals wij in ons vorig nummer aankondigden, laten wij nu een medewerker aan het woord die in zijn visie op het vraagstuk Nieuw-Guinea de belofte van zelfbeschikking aan de Papoea's primair stelt. Red.)

Aan de bevolking van Nieuw-Guinea heeft Nederland bij herhaling beloofd haar te zullen leiden naar het ogenblik waarop zij in vrijheid over eigen lot en toekomst zou kunnen beschikken. Nederland had het recht, en naar modern inzicht ook de plicht, dit te doen.

Hoewel op 27 december 1949, volgens de internationaal, via de UNCI, bekrachtigde akkoorden der Ronde-Tafel-Conferentie, Indonesië onafhankelijk werd, als federatie, was Nederlands Nieuw-Guinea van deze soevereiniteitsoverdracht uitgesloten; voor dit gebied moest nog een toekomstige status worden bepaald en tot op dat moment bleef de status quo gehandhaafd. Dit betekende volgens de Nederlands-Indonesische briefwisseling ter RTC „met voortzetting van het Nederlandse gezag over de residentie Nieuw-Guinea” (zie Wet Soevereiniteitsoverdracht, Staatsblad J 570, pag. 80-81). Hoewel de Indonesische Federatie reeds in augustus 1950 werd vervangen door de huidige eenheidsstaat, in flagrante strijd met en de RTC akkoorden en de voorlopige constitutie van het jonge land, heeft Nederland toch eind 1950, overeenkomstig het in de RTC-akkoorden bepaalde, met Indonesië over Nieuw-Guinea's toekomst gepraat. Zonder resultaat, omdat Indonesië absolute overdracht eiste. Niet slechts Indonesië's éénjarige historie verzette zich hiertegen: oprulling federatie, Ambondrama door Indonesië tot interne aangelegenheid geproclameerd; ook de Papoea's zelf, de missie-Ariks, verklaarden duidelijk geen deel van Indonesië te willen worden en erop te vertrouwen dat Nederland hen zou leiden naar een vrije toekomstbepaling. Een in gezamenlijk overleg uitgewerkte, ook voor de Papoea's, acceptabele regeling is ook later door Nederland en Indonesië niet gevonden, zodat Nederland nog steeds het gezag uitoefent, een zaak die erkend is door de Verenigde Naties, aan wie ons land telkenjare over dit gebied rapporteert.

Nederland heeft dus het recht de Papoea's de belofte van zelfbeschikking in vrijheid te geven. Nederland heeft ook de plicht daartoe in een tijd, waarin het kolonialisme als voorbij stadium wordt beschouwd. De zelfbeschikking, een recht meer en meer geëist door de nog onvrije volken en tevens een begrip internationaal meer en meer gehonoreerd, moet ook aan de Papoea's zijn voorbehouden. Hier zou geen enkele moeilijkheid liggen, en Nederland zou om zijn onbaatzuchtige dekolonisatiepolitiek in Nieuw-Guinea internationaal hogelijk worden geprezen, ware het niet dat Indonesië het gebied opeist.

De mogelijkheid of onmogelijkheid van vrije staten kan geen vraag meer zijn in een tijd waarin West Samoa met zijn 114.000 inwoners zijn onafhankelijkheid krijgt, of het grotendeels uit woestijn bestaande Mauretanië. Men kan hierover denken hoe men wil; tegen een onafhankelijk West Papoea, gesteld de vrije keuze der Papoea's viel hierop, het tal en de ontwikkeling zijner bevolking in te brengen klinkt in onze tijd vreemd en gezocht.

Het probleem Nieuw-Guinea is het probleem Indonesië. Moeten aan de eisen van dit land worden opgeofferd: een volk dat de belofte van vrije keuze is gegeven, en de basiseisen ener moderne, zedelijke maatschappij: de zelfbeschikking der volken en het tractaat, ook de belofte is een tractaat, tussen volken? Mij dunkt van niet; terwille van de Papoea's en ook terwille van de zedelijke normen zonder welke onze maatschappij in een chaos zou ver-

Papoea's volgen de les op een zendingsschool in Nieuw-Guinea

vallen. Men vergete niet dat Indonesië in wezen Soekarno c.s. is. „Soekarno is de voornaamste stokebrand van de N.-Guineakoorts, die het volk in zijn greep heeft; hij is allereerst verantwoordelijk voor deze stemming”, zo citeerde op 1 dec. 1950 het Haagse blad „De Nieuwe Courant” (nu weer „Het Vaderland”) het reeds lang verboden Indonesische dagblad „Indonesia Raya”. Ervaring heeft ons geleerd hoe een dictator zijn volk kan opzweepen. Hitler had korter tijd dan Soekarno!

Het spijt mij het te moeten zeggen: wanneer niet door hen in vrijheid begeerd, is elke gedachte van overdracht van de Papoea's aan Indonesië een misdaad, ook wanneer omgeven met internationale garanties. Eenmaal reeds, in 1950, bewees dit land dergelijke garanties aan zijn laars te lappen. Ons woord verhindert ons dit volk bloot te stellen aan de landhonger ener partij, voor wie de internationale rechtsorde geen enkele waarde heeft. Alleen zij, die uit pacifistische overtuiging noch zelf willen strijden, noch anderen dit willen laten doen, om zichzelf te redden van een eventuele vijand zijn consequent wanneer zij ervoor pleiten de Papoea's op te offeren aan de „vrede”. Wie voor zichzelf deze „vrede” niet aanvaardt, en zeker zij die zich zouden beroepen op anderen in het uur van hun eigen nood, behoren de Papoea's terzijde te staan tot het moment van hun keuze-in-vrijheid is aangebroken. Slechts absolute overmacht kan ons van onze belofte ontslaan. Deze zou bestaan, wanneer de Verenigde Naties ons met geweld zouden dwingen onze taak neer te leggen. Maar dan zou Nederland, dat niet anders doet dan zich in te spannen voor de realisering van twee morele waarden: de vrijheid van een onderontwikkeld volk en het vasthouden aan de gegeven beloften aan een volk, ook direct voor het lidmaatschap dienen te bedanken van een organisatie die zijn eigen morele standaard zou neerhalen door te buigen voor een politiek van chantage en agressie.

De zaak zou minder pijnlijk zijn, wanneer, door overmacht gedwongen, de Nederlanders met een verstikt gemoed zich hun taak uit handen geslagen zagen en zij dan deden wat zij in dat geval moesten doen: de V.N. verlaten en de Verenigde Staten, zonder welke zo'n overmacht nimmer zou ontstaan, het bondgenootschap opzeggen. De zaak is echter zo bijzonder pijnlijk, omdat die overmacht er (nog) niet is en omdat, wanneer zij er ooit mocht komen, Nederlandse bijbedoelingen er niet onschuldig aan staan. Zolang men, bij de kwestie Nieuw-Guinea, nog spreekt over verbetering in de betrekkingen met Indonesië na een „regeling” van die kwestie, geeft men blij van de onzuiverheid zijner bedoelingen. Wanneer men tegelijkertijd zijn deernis betuigt met stakende

Spanjaarden en Franco-Spanje de toegang wil ontfangen tot de Europese Gemeenschappen en beweert dat de Papoea's al of niet met garanties, aan de hongerende dictatuur van Soekarno-Indonesië dienen te worden overgedragen, dan introduceert men een onzedelijkheidsselement in de politiek, dat niet alleen voor de Papoea's gevaarlijk is maar dat ook tegen onszelf kan gaan werken. Immers, aan niets went de mens zo spoedig als aan de vervlakking van de normen der moraal.

Het is te hopen dat het onze regering die het met de belofte, aan de Papoea's die n.b. door vorige regeringen met instemming van alle grote partijen is gedaan, nauw neemt, mogelijk zal zijn uit de huidige situatie het recht der Papoea's op vrije toekomstbepaling op waarlijk verzekerde wijze te voorschijn te brengen. Alleen dan wordt de internationale rechtsorde gediend; iets wat bezwaarlijk kan worden gezegd van het streven diergenen, wier hoogste wijsheid het is de regering spaken tussen de wielen te steken.

Het gaat om mensen; mensen die van dezelfde verlangens bezielde zijn als de mensen van Afrika en Azië; mensen aan wie Nederland heeft toegezegd dat zij die verlangens in daden kunnen omzetten. Nederland kan en mag zich niet permitteren het eens gegeven woord als een „vodje papier” te beschouwen.

J. H. Ritzema Bos,
voorzitter Comité
Zelfbeschikking Nieuw-Guinea

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker,
dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof,
H. A. Scheltes, J. van Straten

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4,
telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 1 01 63; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische
organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50,
buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

Humanistische vorming of jeugdzorg

Langzaam, maar toch wel heel duidelijk en zeker, is het humanisme in Nederland bezig zich een gelijkwaardige positie op te bouwen naast de bestaande godsdiensten. Dat blijkt niet zozeer uit de groei van het ledental, als wel uit successen in de politiek; we denken hier natuurlijk aan het feit, dat de Humanistische geestelijke verzorging in de kazernes gelijkgesteld is aan die der kerkgenootschappen en verder aan de wet die bepaalt, dat geestelijke genootschappen – lees: het H.V. – net als de kerkgenootschappen er op kunnen rekenen, dat 30 % van de bouwkosten van een te stichten gebouw vergoed zullen worden door het rijk. Dat het amendement van de heer Scheeps werd aangenomen met steun van de KVP, de CHU en het grootste deel der antirevolutionairen, mag men toch zien als een bewijs, dat er iets aan het veranderen is. Dit maakt het waarschijnlijk, dat te eniger tijd – en naar wij hopen zal dat binnenkort zijn en wel, als de wet op het voortgezet onderwijs, de z.g. mammoetwet, wordt aangenomen – aan de humanisten een gelijkwaardige plaats wordt ingeruimd naast de godsdiensten bij de geestelijke vorming van de schooljeugd.

Zover is het echter nog niet op het ogenblik, dat wij deze regels schrijven en dat biedt ons de gelegenheid om te vragen: „Wat willen we eigenlijk?” Het gaat om geestelijke vorming van de jeugd bij het voortgezet onderwijs op openbare scholen, maar wat is vorming? Door deze vraag op te werpen hoop ik mijzelf en anderen er toe te brengen zich „rekenschap te geven” van een van de belangrijkste begrippen uit de pedagogie, het nieuwe terrein, waarop we ons straks toch zullen moeten begeven. Toegegeven... dit is een theoretische vraag, maar een, die zozeer de kern van alle opvoedkundige arbeid raakt, dat vergaande praktische gevolgen hieruit voort kunnen vloeien.

Als ik mij niet vergis, heeft het Nederlandse woord „vorming” sterk onder de invloed gestaan van het Duitse begrip „Bildung”, d.w.z. vorming van de geest. In deze betekenis komt het het eerst voor bij Wieland; bij Pestalozzi en von Humboldt is het reeds een pedagogische vakterm geworden dienende om het totaal van de bedoelingen van de volwassene, die het kind wil „leiden en begeleiden”, aan te duiden. Maar juist, omdat „het totaal van de bedoelingen” in de pedagogie haast van generatie op generatie verschilt, heeft het woord zoveel betekenissen gekregen, dat men zich tenslotte is gaan afvragen, of het niet beter zou zijn het maar te vermijden, omdat het tot te veel misverstanden aanleiding geeft; het waren niet de geringste onder de pedagogen, die deze mening verkondigden. Daar staat echter tegenover, dat het woord zo’n gemakkelijk passe-partout bleek, dat het zich tot op heden kon handhaven.

De bovengenoemde mammoetwet staat er vol van en het is bepaald niet zo, dat de kritiek op dit wetsontwerp voortvloeit uit het feit, dat men zich met de gedachte die er aan het woord „vorming” ten grondslag ligt, niet kan verenigen. Tot op zekere hoogte kan dit ons tot vreugde stemmen, want het woord „vorming” is van onverdacht humanistische huize, het is, zoals boven vermeld, een produkt van het Duitse Neo-Humanisme. Vorming van mensen is vorming van de geest en de geest is het voorname van de twee. Achter deze gedachte ligt de voorstelling van de „mens als twee-eenheid van lichaam en geest; het is een voorstelling

van zaken, die ons vanuit het oude Griekenland als erfgoed is overgedragen. De vraag is alleen maar, of wij heden ten dage deze leer omtrent het wezen van de mens nog zo onbevengden kunnen aanvaarden als ons voorgelacht.

Bezinning - nu al

Hier zullen de meningen stellig uiteengaan. Velen zullen de uitdrukking: humanistische vorming even argeloos accepteren als b.v. muzikale vorming; op de vraag: „Wat is dat” is het antwoord eenvoudigweg: „Een beetje aan muziek doen, ’t komt er niet op aan, hoe”. Zo is de kans groot, dat we straks „een beetje aan Humanisme gaan doen, ’t komt er niet op aan, hoe”. Omdat dit de weg van de minste weerstand is en omdat men vooral in de beginperiode zal moeten roeien met alle beschikbare riemen – lees: docenten, waar dan ook vandaan – is het gevaar groot, dat het die kant op gaat. Gevaar? Ja, want dit leidt tot een chaotische toestand, waarmee niets en niemand gediend is. Dit zal vroeg of laat toch tot nadere bezinning dwingen; welnu, waarom zouden we daar dan niet van meet af aan mee beginnen?

Bezinning waarop eigenlijk? Wel, op het doel en de middelen van humanistische arbeid onder jonge mensen op scholen voor voortgezet onderwijs. Als men als doel stelt: Vorming van de geest, roept dit de vraag op: „Maar, doen de scholen dit niet sinds jaar en dag?” Naast beroepsmatige vorming, leggen zelfs de op de praktische beroepen gerichte schoolopleidingen toch steeds weer de nadruk op het algemeen vormend karakter van alle onderwijs. Vakken als geschiedenis en talen hebben naast een praktisch doel toch ook – naar men dan doorgaans aanneemt – een zeer grote algemeen vormende waarde. Waarom zou het H.V. daarnaast nog eens weer extra moeten gaan streven naar iets, dat toch al plaats vindt, n.l. vorming van de geest? Maar men meent misschien, dat de scholen in het geven van algemene vorming tekort schieten. Gesteld, dat dit zo is, dan kan men daartegenover de vraag stellen, of het niet veeleer op de weg van het H.V. ligt om die stromingen in het onderwijs te steunen, die streven naar vernieuwing van het door de scholen geboden programma. Wanneer men b.v. het vak geschiedenis eens zou uitbreiden tot cultuurgeschiedenis, dan zou men toch tegemoet komen aan vele humanistische wensen, zoals b.v. meer aandacht voor godsdienstige, religieuze en humanistische levensbeschouwingen, meer kunstbeschouwing, enige aandacht voor wijsbegeerte. Waarvoor is dan een apart uur humanistische vorming nog nodig? Soms als een humanistische vorm van zieltjeswinnery? Ik heb nog nooit één humanist ontmoet, die dit laatste bepleitte.

Dus, als wij hetzelfde doel nastreven als de scholen, n.l. algemene vorming van de geest, is humanistische arbeid onder de schoolgaande jeugd overbodig. Er blijft dus niets anders over dan zich een ander doel te stellen dan de scholen en om dit van meet af aan duidelijk te maken zou ik willen spreken van humanistische jeugdzorg op scholen. Het bezwaar, dat de term jeugdzorg meer dan één betekenis heeft of kan hebben, mag niet worden aangevoerd ten gunste van het woord „vorming”, aangezien dit zeker wel in vijf betekenissen wordt gebruikt.

Dreigend nihilisme

Het H.V. is destijds ontstaan als een reactie op de verschrikkingen van de oorlog, uit ont-

zetting over de mate van verdierlijking, waartoe mensen in staat bleken. Een ver verbreid nihilisme had velen tot een willige prooi gemaakt van het nationaal-socialisme. Dit laatste is verdwenen, maar het nihilisme is gebleven als latente bedreiging. Een van de oorzaken hiervan is gelegen in het feit, dat men door het voortschrijdende industrialisatieproces is losgeraakt van oude en vertrouwde waarden. In humanistische kring is dit meer dan eens zo geconstateerd; dit leidde niet tot angst, maar tot een gevoel van medeverantwoordelijkheid, tot de bereidheid om met eigen middelen aan deze situatie het hoofd te bieden; dit strekt zich ook uit tot de jeugd.

Zorg om de medemens – uitlopende op zielszorg – is het antwoord van humanisten geweest op hun verontrusting over de nood van de wereld, dus ook van de jeugd. Zij zullen dat doen op hun eigen wijze, n.l. door op te wekken tot bezinning op de grote vragen van mens en wereld, zoals eertijds Socrates dat deed. Het lijkt alleen maar zo, dat dit „vorming” is, dat is de buitenkant ervan. In werkelijkheid gaat het om heel andere zaken. Wie Socrates en zijn voortdurend dispuut met de sofisten oppervlakkig gadesloeg, zag niet veel anders dan de gewone twisten tussen wijsgeren; wie hem echter beter leerde kennen, ontdekte in zijn innerlijk een godenbeeld, d.w.z. de zorg om het geestelijk bestaan van zijn medemens in een kritieke situatie. Zo wil het mij ook voorkomen, dat „vorming” niet het wezenlijke is van humanistische arbeid onder de jeugd, onverschillig, of die in of buiten school plaats vindt, maar, dat het wil zijn een oproep tot bezinning, d.w.z. tot het nadenken over de zin der dingen; en daarom zou ik ook liever van jeugdzorg willen spreken.

Nog een enkel woord over de middelen om het bovenomschreven doel te verwerkelijken. Tegenstanders van humanistische arbeid op scholen zullen zeker komen met de opmerking, dat wij niet zouden kunnen starten bij gebrek aan middelen. Gelukkig is dit onjuist, ook al is het niet zo, dat wij hier in Nederland al tot een eigen verantwoorde leergang zijn gekomen. In België heeft het humanistisch onderwijs op de scholen echter al een vrij grote omvang aangenomen en onder de bezielende leiding van de inspecteur van het onderwijs, dr. A. R. van Cauwelaert, is er een leergang ontstaan, die bij ons zeker zal aanspreken (uitgave De Sikkels, Antwerpen). Ik wil niet beweren, dat wij tot in lengte van dagen zouden moeten blijven leunen op de arbeid van onze zuiderburen, maar dat hun werk vooral in de beginperiode voor ons een grote steun zou kunnen zijn, lijkt mij boven alle twijfel verheven. De mij toegestane plaatsruimte laat niet toe, hierop verder in te gaan; ik moet daarom eindigen met een ieder, die zich voor het hier aan de orde gestelde onderwerp interesseert, de raad te geven, de leergang van dr. Cauwelaert te bestellen.

M. C. D. Kuilman

Lezingen voor de radio

- 15 juli, 9.45 uur (VARA): A. Katan: „Eén stem in het kapittel”.
22 juli, 9.45 uur (VARA): P. Spigt: „En wij maar oppervlakkig blijven!”
29 juli, 9.45 uur (VARA): Jac. de Roy: „Geen krant in de bus.”
5 aug., 9.45 uur (VARA): C. H. Schonk: „Oorlog in het klein.”
12 aug., 9.45 uur (VARA): J. Bijleveld: „Het derde internationale congres van het Humanistisch Verbond.”
19 aug., 9.45 uur (VARA): W. van Doorn: „Utopie en Werkelijkheid.”

Morele herbewapening

Hij die absolute oordelen geeft en absolute veroordelingen uit, mag niet verwonderd of verontwaardigd zijn als hij absolute kritiek krijgt. Hij heeft dan die kritiek zelf, wel niet gewild maar wel opgeroepen. Wie de wereld simplificeert, alleen wit en zwart ziet, krijgt dan ook een zwart antwoord op een witte stelling, of een wit op een zwarte stelling. Eveneens gaat het hem, die, met minachting van alles wat naar rede en redelijkheid zweemt, zich baserend op emoties en sentimenten, stelt dat de wereld alleen gered kan worden door een plotselinge en fundamentele verandering van individuen die van een zwart leven, vol onzuiverheid en onwaarachtigheid overgaan tot een rein leven, gedragen door vier absolute maatstaven. Hij zal bij allen op wie een dringend beroep wordt gedaan om zich te veranderen, maar die daar niet toe geneigd zijn, emotionele weerstanden oproepen en absolute oordelen.

In deze sfeer, geladen met emotie en vol van absolute oordelen, wordt over en weer, jaren lang, de beweging van de Morele Herbewapening behandeld en ter sprake gebracht. Het is eenvoudig onmogelijk om rustig en strevend naar objectiviteit iets over M.H. te schrijven, want als men niet vóór is, is men tegen, zeggen de aanhangers en als men het waagt Buchmans beweging kritisch te benaderen en rustig af te wegen wat er voor en wat er tegen is, dan is men voor de adepten toch een kind der duisternis, een communist, een godloochenaar, een materialist of gewoon een zedeloos individu.

Het is volstrekt ondoenlijk om met voor mannen of gewone volgelingen een redelijk gesprek te hebben over de beweging, de doelstellingen en de middelen om die te bereiken en daarom zal van een werkelijk gesprek – dat op z'n minst moet uitgaan van een willen luisteren naar de ander – geen sprake kunnen zijn. Niet de anderen schuwen dit gesprek maar de aanhangers willen dat niet. Zij bekeren met alle hun ten dienste staande middelen en willen of kunnen niet inzien, dat anderen niet in wit en zwart denken. En toch lijkt het mij nuttig en zelfs nodig – dat ben ik eens met ds. Van den Heuvel, zoals hij schrijft in zijn brochure *Aanbidding van de status quo* – dat de aanhangers van de M.H. ervaren dat er tallozen zijn, die de zienswijze van M.H. niet delen, zonder dat zij zich als objecten voor de „verandering” beschouwen.

Met het schrijven van dit artikel heb ik allerm minst de illusie dat één aanhanger van M.H. tot het inzicht zal gebracht worden, dat er andere oplossingen mogelijk zijn of geprobeerd moeten worden om grote problemen tot een oplossing te brengen, maar wel hoop ik „andersdenkenden” enig materiaal te geven, om niet in de angst verzeild te raken, dat de oplossing van M.H. misschien toch – gezien hun uitgebazuinde successen – meer kans van slagen heeft dan welke andere ook.

Laatste uitspraak

De laatste uitspraak van Frank Buchman, vlak voor zijn dood in 1961 in Freudenstadt gedaan was, volgens Peter Howard, de schrijver van *Frank Buchmans geheim*: „Ik wil dat de wereld geregeerd wordt door mensen, die door God geregeerd worden. Waarom laten wij God niet de gehele wereld besturen?”

Dit is inderdaad, als ik het goed zie, de kern van Buchmans streven. En als dit de kern is, dan rijst voor een niet herbewapenaar ogenblikkelijk het volgende probleem, n.l. dat ook hier een bijna primitieve simplificatie optreedt. Als generaal Jouhaux, een leider van de O.A.S., – een vurig aanhanger van de beweging –, president Tsjombe van Katanga – dito –, Gabriel Marcel – dito –, Oe-Noe, dito, en de actrice Muriel Smith en een ex-communistische leider X, in de stille tijd daartoe gebracht, de

leiding van God aanvaarden en streven naar de realisatie van de vier absolute normen, dan zijn *blijkbaar* de resultaten niet gelijk en er blijkt, dat hun opvattingen van de absolute maatstaven hemelsbreed verschillen.

Indien nu de gehele wereld één gesloten front zou vormen achter de leer der M.H., dan nog zou strijd, wreedheid, misverstand, wanbegrip en verwarring blijven. M.a.w. een werkelijke oplossing zou M.H. eerst dan brengen als de maatstaven ook gelijk werden toegepast. Het is, in dit licht gezien, ook wel begrijpelijk, dat ds. Van den Heuvel zijn brochure noemt *Aanbidding van de status quo*. Door zo de nadruk te leggen op de individuele, methodistisch getinte bekering grendelt men alle andere vormen van idealisme, van stromingen af. Trouwens, gaat het wel om de gemeenschappelijke uitgangspunten in het leven? Het gaat om de gemeenschappelijke oplossingen.

Zolang de vier morele maatstaven niet meer inhoud krijgen dan de primitieve vaagheden van nu kan een andersdenkende geen geloof krijgen in de opvatting dat M.H. *de enige oplossing* is voor alle kwalen van mens en samenleving. Dat talloze mensen, aan wie iets ontbreekt, die gekweld worden, die gebukt gaan onder een zondebesef door de directe wijze van aanspreken van Buchman bekeerd zijn, maakt op mij minder indruk dan Howard mij wil laten geloven. Er zijn nog andere mensen dan vastgelopen atheïsten, communisten, fascist en onanisten.

Vage boeman

Het was opvallend, dat de leiders van M.H., zo gauw Buchman gestorven was, het grote doelwit van hun strijd, het communisme, verlaten hebben om alle pijlen verder te richten op het Materialisme.

En hier duikt het tweede grote vraagstuk op. Wat wordt bedoeld met materialisme? De inhoud van dit begrip wordt nauwelijks omschreven; het is een vage, corpulente boeman, van wie niemand weet wat hij nu eigenlijk is.

De gehele propaganda van de beweging – paginagrote advertenties, dure tijdschriften in kleurendruk, brochures in miljoenen exemplaren verspreid – kan alleen zo abundant gevoerd worden door de financiële steun van grote concerns en grandioze particuliere bijdragen, verdiend door instellingen, die niet anders doen, dan het materiële, luxueuze leven, door het scheppen van behoeften, te stimuleren. Dat is tenminste een inhoud, die gegeven kan worden aan het begrip materialisme en als de aanhangers zeggen, dat dat niet bedoeld is, dan zijn zij in gebreke omdat zij niet duidelijk uitleggen, wat wel bedoeld is. Het verwijt dat schrijver van deze regels zonder twijfel zal treffen, dat dus ook hij een communist-atheïst is – want daarin is de beweging sterk – maakt dit feit niet anders.

De ergernis bij andersdenkenden wordt gestimuleerd door het feit, dat de beweging van M.H. met vage leuzen werkt, met kinderlijke simplificaties schermt en de grote problemen meent te kunnen oplossen door één remedie. Elk spoor van genuanceerd stellen en denken is de beweging vreemd omdat zij zich presenteert als de enige redding van de wereld van het monster van het communisme-materialisme.

Dan is er nog een punt, dat tegenstand oproept bij hen, die kritisch blijven en wel het schermen met grote namen en hoge posities in de samenleving. Reeksen van generaals, presidenten, vakverenigingsleiders, grote captains of industry die paraderen in de publicaties, moeten de indruk wekken, dat de beweging toch wel geweldig moet zijn als A, B en C ook strijden onder de vaan van M.H. M.a.w. de beweging schermt ononderbroken met de grote broer, die door de kleine achter de hand wordt gehouden om meer indruk te maken. Is er ooit een grote, invloedrijke stroming geweest die zo propaganda voert? Niet door de wervende kracht van de idee, maar door series namen van invloedrijke personen te noemen?

Onwaardige methode

Deze methode stuit tegen de borst en is onwaardig. Hierdoor vangt men mensen die, zelf zwak, zich aan hooggeplaatsten gaan optrekken. Als iemand een succesvol generaal is of een aanzienlijk diplomaat kan hij in de oplossing van wereldomvattende problemen een onnozel kind zijn en die indruk wordt niet zelden gewekt.

Als men vier paarden voor een kinderwagen spant blijft het voortgetrokken voertuig toch een kinderwagen en als men er tien paarden voorspant blijft het ook een kinderwagen. Ik gebruik deze vergelijking opzettelijk, omdat de inhoud van M.H. doet denken aan een kinderwagen.

Theologisch is de beweging een primitief en bijna kinderlijk fundamentalisme, psychologisch is het gebaseerd op een onaanvaardbare en vage simplificatie. Alleen het feit m.i. dat er met een uiterst eenvoudige en onge-nuanceerde conceptie van God wordt gewerkt heeft gemaakt, dat de kritiek of uitblijft of zwakjes is omdat iemand die kritiek durft uiten automatisch bij de verfoeilijke atheïsten wordt geplaatst. Als men het genoemde boekje van Howard over Buchman leest, dan rijst die figuur voor de lezer op als een kleine, simpele man, die het groots heeft gevonden om met zovele belangrijke mensen contacten te hebben en in wiens zoeken naar en vinden van Gods leiding een nauwelijks verholde ijdelheid en machtswellust zich openbaart. Vergelijkt men hem met de waarlijk groten der aarde, met de grote patronie van het mensdom, dan maakt hij een povere indruk, omdat zijn geestelijke bagage minimaal is. Wie een figuur als Schweitzer vergelijkt met Buchman weet wat ik bedoel.

Heeft Buchman met zijn beweging geen goeds verricht?

Het negatieve antwoord zou ik niet durven geven. Omdat tallozen, gegrepen door M.H., inderdaad veranderd zijn en zijn gaan streven naar de realisatie van ethische vormen mag het oordeel niet volstrekt afwijzend zijn. De beweging heeft velen boven zichzelf uitgeheven, zij stelden zich in dienst van een ideaal, dat hen gegrepen heeft, zij offeren, zij zijn actief, zij werken voor het ideaal en dat is in een tijd van verval der normen niet gering. Het zo opzettelijk en systematisch goed zijn en het schuld bekennen, openlijk, mag dan aan de spontaniteit afbreuk doen en mag soms tot uitwassen leiden, het is een element in de wereld dat niet onderschat mag worden, al is de nadruk op de verandering misleidend, als men niet meer inhoud geeft.

(vervolg op pagina 6)

De mens in de Sowjetstaat

In een speciale uitgave van de „Schweizer Monatshefte“ (nr. 7, oktober 1961) schreef Lucy Rudolph-Spinner over het Russische volk het volgende: „Als buitenstaander heeft men de neiging te zeggen, dat het volk de politieke dictatuur, die ons zozeer bevreemdt, accepteert als een gegeven iets zoals het klimaat, waaraan men niets kan veranderen en waarmee men moet trachten zo goed mogelijk te leven. Het is echter alsof de mensen een soort passieve immuniteit (onvatbaarheid) hebben ontwikkeld tegen het gif van de extreme indoctrinatie alsof de mens sterker of trager is dan de methode. Het heeft mij steeds weer verrast hoe sterk zich de menselijke atmosfeer in deze totalitaire staat, ondanks al het neerdrukkende, van die van het Hitlerrijk onderscheidt. Hier ontbreekt het beklemmend psychopathische element, dat van de leiding uit zo angstwekkend het volk doordrong.“

In aansluiting op dit citaat gaf de „Neue Zürcher Zeitung“ (11 november) in een artikel een beschouwing over utopie en werkelijkheid in de Sowjet-Unie, waaraan wij het volgende ontleen: De conclusie van Lucy Rudolph-Spinner, aldus de N.Z.Z., is inderdaad wel een van de verrassendste en tegelijk ook troostrijkste ervaringen van ieder die de Sowjet-Unie bezoekt. Telkens weer is het communistische regime door de Russische mens „vermenselijkt“, en dat is vooral te danken aan de Russische vrouw. Daartegenover tracht het regime de mens te veranderen en ook in de discussie om het nieuwe partijprogramma was de vorming van een „nieuwe mens“ en een „nieuwe moraal“ weer een centraal thema (waarmee men toegeeft, dat men er nog altijd niet in geslaagd is die nieuwe mens te verwezenlijken).

Voor het Sowjetregime is de geboorte van de nieuwe mens de subjectieve voorwaarde voor de opbouw van de communistische maatschappij en daarmee een onmisbaar element in de objectieve doelstelling: de technische en economische ontwikkeling. Maar terwijl het verbeteren van de techniek en het verhogen van de levensstandaard nog wel binnen het terrein van het mogelijke zullen vallen, staat het volkomen anders met de opvoeding van de Russische mens tot een wezen dat „arbeidsvreugde“, „vrijwillig afzien van beloning“, „vrijwillige toewijding aan de gemeenschap“ en „een krachtig communistisch bewustzijn“ als kenmerken zal hebben. Het blijft in het duister wat voor concrete maatregelen men daarvoor moet treffen, en de buitenlandse bezoeker van de Sowjet-Unie krijgt niet de indruk dat de bevolking zich

(Slot van pagina 5)

Het zou echter niet te pas komen als men zou hopen of verwachten, dat deze beweging zou verdwijnen. Wel is te hopen, dat het inzicht bij de aanhangers zou dagen, dat M.H. niet het enige geneesmiddel is voor de ziekten van mens en samenleving en dat, als gevolg van dit inzicht de propaganda-methodes wat minder „massaal“, wat minder leuze-achtig, wat bescheidener worden.

Anders gezegd, het zou te hopen zijn dat het tirannieke karakter over zou gaan in een meer verdraagzame gezindheid, zonder absolute veroordelingen van allen, die geen behoefte gevoelen zich aan te sluiten. Paniek zaaien en dan één oplossing geven, constant op de grote trom slaan en hoog opgeven van de successen „denken in continenten“, wat iedere aanhanger moet doen, volgens Buchman, mist nu juist de bescheidenheid, die immers niet in strijd is met het christelijk geloof waar de beweging voor zegt te strijden.

H. Bongers

over dat probleem het hoofd breekt. Het aantal misdaden neemt trouwens toe, wat weliswaar niet in de officiële statistieken en de kranten wordt vermeld, maar wel door Sowjetjuristen wordt toegegeven. Dat de oorzaak in de nawerking van de vorige oorlog zou zijn gelegen klinkt niet bijzonder overtuigend.

Aan het eind van het artikel merkt de correspondent van de „Neue Zürcher Zeitung“ op: In het Westen stellen veel mensen hun vrouwen in de komende generatie van Sowjetburgers, van wie een liberalisering van het regime en een meer verzoeningsgezinde buitenlandse politiek wordt verwacht. De vraag is echter of niet veeleer overtuigde en eerzuchtige communisten de leidende posities in de Sowjet-Unie in handen zullen krijgen, mensen die weinig van de wereld buiten de Sowjet-Unie weten en daardoor in hun contact met het Westen weinig soepel zullen zijn. Maar ook van de minder starre en doctrinaire jongeren in Rusland heeft maar een kleine minderheid

het buitenland bezocht en meestal te kort om er de situatie te leren begrijpen en waarderen. Zelfs van deze mensen een „liberalisering“ verwachten betekent zich op een wankel optimisme baseren. In ieder geval zal een liberaliseringsproces maar heel langzaam en moeizaam op gang kunnen komen, aldus tot slot de N.Z.Z. Ik zou hierbij nog het volgende willen aantekenen. Het blijkt, dat de jonge Russische intellectuelen veel belangstelling hebben voor hetgeen in het Westen geschiedt en bovendien vaak zeer kritisch staan tegenover het regime (ook Mehnert wijst hierop in zijn lezenswaardige boek „De Russen“).

Toen onlangs een Engelse hoogleraar in de filosofie als gasthoogleraar in de Sowjet-Unie optrad, was er voor zijn colleges een overweldigende belangstelling. Natuurlijk bestaat er onder alle lagen van de bevolking een traditioneel-Russisch wantrouwen tegenover West-Europa een wantrouwen, dat door het regime nog steeds door allerlei propaganda wordt gevoed. Het is zaak de ontwikkeling in de Sowjet-Unie nauwlettend te volgen. Het is te hopen, dat nieuwe factoren, zoals de groeiende invloed van een jonge intelligentia zich op den duur in gunstige zin zullen doen gelden.

P. Krug

Pastorale en andere zorg

Dr. H. Faber: „Pastoraal Psychologische Opstellen“ (serie: Praktisch Theologische Handboekjes), Boekencentrum N.V., Den Haag 1961.

De vooral door de VPRO bekende oud-voorganger van de NPB te Wassenaar (thans wetenschappelijk ambtenaar aan de Leidse theologische faculteit) dr. H. Faber bundelde een aantal, deels eerder verschenen, opstellen in een boekje van 140 blz. Op pag. 30 bespreekt dr. Faber het bekende boekje „Karakter en aanleg in verband met het ongeloof“ van prof. Rümke. Hij noemt het „een scherpzinnig boekje“. Scherpzinniger (en vernietigend voor dit „scherpzinnige boekje“) achten wij: „Echt en onecht in geloof en ongeloof“ van Prof. Ten Have (1958). Dr. Faber citeert Ten Have niet, omdat zijn opstel van 1953 dateert. Dit achten wij een onvoldoende excuus. Hij was nu in de gelegenheid, dit opstel te herschrijven. Ook andere opstellen in deze bundel van een jaar of tien oud heeft dr. Faber niet opnieuw bewerkt: een blijk van laakbare gemakzucht.

Op pag. 101 beweert schr., dat vele psychologen „een duidelijk ressentiment“ tegen Christendom en Humanisme koesteren. Van een dergelijk ressentiment t.a.v. het Humanisme is ons nooit iets gebleken. In hetzelfde opstel klaagt dr. Faber over het ontbreken van een welomlijnde antropologie in de psychologie. Dit opstel van 1950(!) is bijna 10 jaar eerder verschenen dan „Tijd en Creativiteit“ van dr. Hugenholz, waarin wij vinden wat dr. Faber vergeefs zoekt. Evenals het eerder genoemde opstel van 1953 een sterk verouderd opstel dus.

Dat wij hier aandacht voor dr. Fabers opstellen vragen in „Mens en Wereld“, is uitsluitend te danken aan het opstel, dat getiteld is: „Het werk van Carl Rogers en zijn betekenis voor de pastorale praktijk“ * De Amerikaan

* Carl Rogers schreef o.m.: „Client-centered Therapy“ (1951) en „Psychotherapy and Personality Change“ (1954) – Houghton Mifflin Comp.

Carl Rogers is een psycholoog of psychotherapeut voor „normale“ mensen of volgens de gelukkige omschrijving van dr. Faber: „een raadsman voor iemand in een moeilijke situatie“. Rogers spreekt dan ook niet van zijn „patiënten“, maar van zijn „cliënten“. Hij tracht geen diagnose op te stellen, maar plaatst zich in sympathie naast (en niet boven) de cliënt. Rogers aanvaardt zijn cliënt begrijpend en laat hem vrijheid, om zelf tot een beslissing in zijn moeilijkheden te komen (pag. 113). Hij vertrouwt op diens „impulsie toward selfregulation“ (pag. 117). Rogers is dus wat de humanist „een raadsman“ noemt. Stellig verdient Carl Rogers aandacht van de raadsliden binnen het Humanistisch Verbond.

Dr. Faber merkt op (pag. 127): „Bij Rogers is het doel van de psychotherapie het zichzelf worden en het zichzelf zijn van de cliënt. Uit de manier, waarop hij hierover spreekt, wordt het duidelijk, hoezeer zij „philosophy“ een religieuze component bezit“. Men zou beter kunnen zeggen: een humanistische grondslag!

Dr. Faber tracht het psychologische terrein van de raadsman af te bakenen van het pastorale terrein der zielzorg (d.w.z. verkondigen, vermanen, beleren – pag. 124). Het is wel duidelijk, dat in onze ogen een dergelijke vermanende zielzorg niet alleen wat anders is dan, maar ook in tegenspraak is met, goede psychotherapie of „counseling“. Niettemin poogt dr. Faber beide vormen van zielzorg – de psychologische en de pastorale – te harmoniseren. Dat is echter onmogelijk. Want psychologische „counseling“ gaat uit van een fundamenteel vertrouwen in de menselijke natuur, terwijl Christelijk-pastorale zielzorg uitgaat van een fundamenteel wantrouwen in de (door Adam gevallen) menselijke natuur.

Voorzover het boekje van dr. Faber een aansporing inhoudt tot kennismaking met Carl Rogers, verdient het aandacht in onze kring.

P. D. van Roijen

zeilkamp 1962 - langweer (fr.)

Na de geslaagde zeilkampen in 1960 en 1961 wordt in 1962 opnieuw een familie-zeilkamp gehouden en wel van 4 tot en met 18 augustus. Prijs f 65,- per week (alles inbegrepen). Inlichtingen c.q. opgaven zo spoedig mogelijk aan dhr. M. Plettenberg, Saffierstraat 76-I, A'dam-Z.

Stijlmijmerij

De vorige maal heb ik bij wijze van afwisseling eens op rijm gemijmerd. Inspiratie daartoe had ik opgedaan bij het lezen van het alleraardigste geschenk, dat de Wereldbibliotheek-Vereniging haar leden ter gelegenheid van Pinksteren deed toekomen. Deze Pinksterpremie is namelijk ook op rijm en draagt de naam „Berijmde bokkesprongen”.

Nu moet ik direkt bekennen, dat het mij moeilijk valt te zeggen waarvan ik het meest genoten heb: van de dwaze maar hier en daar toch ook diepzinnige rijmen van M. Mok, van het rake en geestige „Woord vooraf” van J. A. Blokker, van het fraaie omslag en de zotte illustraties van Lotte Ruting of van de typografische verzorging van M. H. Groenendaal. Want het een doet niet onder voor het ander en bij elkaar vormen deze elementen een eenheid, waarmee de W.B.V. eer inlegt.

Van de tekeningen en de typografie kan ik u helaas niets laten zien, maar een paar bokkesprongen wil ik u niet onthouden.

Eerst een limerick:

Een bakker van verse kadetjes,
die vond zijn beroep niet meer netjes.
Bedenk, sprak de bloed,
wie ik allemaal voed:
zowel keurige dames als sletjes!

En wat zegt u van „de Vagebond”:

Een vagebond zwierf heen en weer
tussen Den Dolder en Aalsmeer,
omdat in deze beide oorden
hem de natuur zo diep bekoorde.

Al gaf een makker hem de raad,
nu ook eens elders goed en kwaad
der maatschappij te bestuderen,
hij liet zich niet influenceren.

En daar hij zich door zijns gelijken
niet in de kaart wou laten kijken,
sprak hij: „Hoezeer het mij ook spijt,
voor uitstapjes heb ik geen tijd!”

Laat ik besluiten met „de Kater”:

Iedere avond om tien uur
verscheen, gekweld door minnevuur,
een kater op een hoge muur.

Daar zette hij zijn stemgeluid
tot maximaal volume uit
als blijk van hulde voor zijn bruid.

Ofschoon zich nooit in het verschiet
een tegenstem vernemen liet
hij staakte zijn aanbidding niet.

Want hij besepte: enkel zo,
zonder de stem der ratio,
houdt men zijn liefde op niveau.

Uit het „Woord vooraf” knip ik het begin:

„De fundamentele fout van onze samenleving is waarschijnlijk, dat er te weinig bokkesprongen worden gemaakt.”
en het eind:

„Ik hoop dat bij Mok de victorie begint. Ik hoop dat er een dag komt waarop de gehele Nederlandse dichtersbent op een avond – in de avondzon – een sober balkon betreedt en zich afvraagt:

Waarom ben ik geen kip of haan,
dan had ik bonte veren aan . . .

Want dat vraagt men zich te weinig af in dit land. In Nederland, kortom, zit men te weinig als een Mok op de haverkist.”

Ik geef toe, dat ik mij er deze keer wel wat gemakkelijk van af maak. Maar er valt over dit kostelijk presentje ook niet te praten. Om met J. A. Blokker te spreken en te besluiten: „Ik zou zeggen: lees dit boekje, en probéér het!”

Stylit

Onbewust plagiaat?

In mijn radio-toespraak voor de VARA op zondagmorgen 17 juni j.l. citeerde ik het rijmpje van een oude arts, dat als volgt luidt:

*Al is mijn glaasje klein,
Ik drink eruit; laat het mijn eigen zijn.*

Een luisteraar schreef mij, dat dit rijmpje hem herinnerde aan het onderstaande gedicht van Alfred de Musset (Premières Poésies (1829–1835) – „La coupe et les lèvres” – Dédicace à M. Alfred Tattet):

*On a dit l'an passé, que j'imitais Byron:
Vous, qui me connaissez, vous savez bien que non.*

*Je hais comme la mort l'état de plagiaire;
Mon verre n'est pas grand, mais je bois dans mon verre.*

In vrije vertaling:

*Verleden jaar zei men, dat ik Byron imiteerde:
Gij, die mij kent, zij weet wel, dat dit niet waar is.*

Ik koester een dodelijke haat tegen plagiaat plegen;

Mijn glas is niet groot, maar ik drink uit mijn glas.

Zoals men ziet: de laatste regel van de Musset's gedichtje heeft veel overeenkomst met het rijmpje van dokter C. van Tijen – want zo heette de oude arts.

Naar ik mij meen te herinneren, heeft dokter Van Tijen mij nooit meegedeeld, dat zijn rijmpje een plagiaat was van de versregel uit „La coupe et les lèvres” („de beker en de lippen”). Vermoedelijk heeft hij jaren geleden het vers van de Musset gelezen en veel later het versje bedacht – hiermee onbewust plagiaat plegende. Van opzettelijk plagiaat is stellig geen sprake geweest. Hoe vaak overkomt het iemand niet, dat hij op een idee komt en later tot zijn verbazing merkt, dat hij deze gedachte jaren geleden in een boek had gelezen? Evenmin is het uitgesloten, dat dokter Van Tijen helemaal geen plagiaat heeft gepleegd, doch volkomen spontaan dezelfde beeldspraak als de Musset heeft bedacht voor een overeenkomstige gedachte.

Volgens ir. Cox te Beilen gaat de spreuk: „Al is mijn glaasje klein” etc. terug op een Frans spreekwoord, dat luidt:

*Je ne bois que de l'eau,
Mais je bois dans mon verre.*

De Musset zou dus op dit spreekwoord hebben teruggegrepen.

Overigens is het niet onvermakelijk, dat uitgerekend een vers van de Musset, waarin deze protesteert tegen een hem aangewreven plagiaat van Byron, op zijn beurt weer de aanleiding wordt tot de vraag: is de laatste regel van dit vers geplagieerd?

P. D. van Roijen

IK denk er ZO over

Humanistische jongeren

Excuus aan Vl., want zijn pleidooi voor de jongeren is, zoals ik het zie, niet bijster geslaagd naar inhoud. Onze bedoeling komt naar ik meen op hetzelfde neer.

„Men (de ouderen) kan bogen op een reeks van ervaringen”, d.w.z. ervaringen voor die persoon, op zijn vlak, in zijn omgeving, in zijn generatie; m.a.w. een heel klein gedeelte van de onbenoembare mensheid, een heel klein gedeelte van de voor ons onbegrensde tijd. Wat geeft de ouderen, daarnaar gemeten, het recht om over „de jaren des onderscheids te spreken?” Een „dogma” om de kloof, wanneer die er soms mocht zijn, tussen jongeren en ouderen te verdiepen. Is deze verwarrende tijd een mooie erfenis voor de jongeren? Dat „wij mensen”, in de ruime zin, op latere leeftijd „echte geestelijke rijpheid” bereiken hebben, is toch zeker niet uit deze tijd af te lezen. Naar het mij voorkomt zijn er enkele, in vergelijking met het aantal wereldbewoners, en wordt dat getal langzamerhand groter, maar dat wij mensen al zover zijn is voor mij een vraagteken.

De jongeren-gemeenschappen, al hebben ze misschien hun vorm en weg nog niet gevonden, leveren het bewijs van behoefte aan bezinning, misschien niet op de tijd, die wij ervoor hebben uitgetrokken. De humanistische jongeren zijn er. Daar zijn zeker intuïtief wijze onder. Maar zoals bij opvoeding dikwijls gebeurt, wordt deze wijsheid door de ouderen vaak in de kiem „gesmoord”.

De ouderen hebben „de jaren des onderscheids”, voelen zich derhalve de meerderen en de dragers van „iets”, dat overgedragen moet worden. Kunnen de ouderen bogen op hun werk? Is in deze verwarrende tijd er iets van zichtbaar?

Is het „humanisme” in Nederland al opgebouwd? Er bestaat een Humanistisch Verbond; gelukkig, maar men spreekt nog steeds over christelijk Nederland.

De jongeren mogen eigen wegen ontdekken, maar dan moet vooruit zijn vastgesteld, dat er iets zal doorbreken. Ze moeten dus beginnen

met de gedachte: aan het eind moeten we zinvolle activiteit leveren. Hier de domper, die zinvolle ontplooiing zou kunnen remmen.

Verder schijnt de voorpagina belangrijker nieuws te moeten bevatten, dan „alleen maar dat van de jongeren”.

Is men vergeten, dat wie de jeugd heeft, de toekomst bezit? En er is jeugd in het Humanistisch Verbond, vanwaar anders de H.J.G. Zij komen samen om zich te bezinnen, misschien op wat jeugdiger manier. Zouden De Ouderen ze nog te weinig te bieden hebben?

B.v. het volgende, door ouderen naar voren gebracht.

We stellen ons een mensideaal, met de vooropgezette zekerheid, dat we dat toch niet zullen bereiken, maar men zet door.

Sisiphus-arbeid dus. Wel wordt er dan nog verteld, dat men inmiddels toch nog wel „wat” bereikt heeft en er ook wel nieuwere inzichten zijn doorgebroken, maar dat is min of meer toevallig meegenomen, een ander kan daarnaast grijpen.

Dit is een theorie, die ouderen kunnen voorhouden, nadat ze een leven achter de rug hebben en weten, dat ze inmiddels iets hebben bereikt. Dat pad moeten de jongeren dus maar inslaan op gezag, of op aanraden van ouderen.

Lijkt het geen waanzin ergens naar te streven bij voorbaat wetende, dat bereik ik niet?

Is het niet eerder mogelijk naar een ideale samenleving te streven? Kijkt men rond dan zijn er toch al wel ideale gezinnen, geen foutloze. En dit toch is de oorsprong, het begin van de samenleving. Of kunnen we niet doodeenvoudig proberen deze samenleving, van ons en van nu harmonisch te laten verlopen? Dit Sisiphus-verhaal is stellig door een niet rijpe en pessimistische persoonlijkheid neergeschreven. Wanneer is arbeid te vergeefs? Misschien ogenschijnlijk voor zichzelf, maar welke invloeden kunnen ervan uitgaan. Men leeft niet alleen; verder een mens zonder werk, leeft niet.

Een einde met veel goede wensen aan de jongeren-gemeenschap, die zich bewust humanistisch noemt, blijkend uit hun naam: H.J.G., onder hun nieuwe hoofdbestuur door

Colbèrné

AFGEMAT,
OVERSPANNEN,
MOE?
U bent aan Schieffer's bloedwijn toe!
Bij Uw Apoth. en Drogist.

Dame, ruim 60 jaar, woonachtig te 's-Gravenhage, die zeer eenzaam is en daardoor heel veel alleen, **zoekt kennismaking met een beschaafd heer**, die ouder is en in dezelfde omstandigheden verkeert en eveneens de humanistische levens-overtuiging is toegedaan. Brieven onder no. juli 1 a/h bureau v/d blad.

HARDNEKKIGE HOEST?
Prikkel- en kramphoest?
Nacht- en rokershoest?
Bronchium Elixir helpt snel en zeker.
Flacon f 2,- bij Uw Apoth. en Drogist.

Vacantie. Vrouw met zesjarige zoon zoekt gezelschap (liefst met een of meer kinderen) om gezamenlijk 3 weken (27/7-15/8) huis in Dordogne te betrekken. Brieven onder no. juli 2 a/h bureau v/d blad.

Keurig jong moederloos gezin, woonachtig in gezell. Friese provincie stad, zoekt een vriendelijke **serieuze huishoudster**. Leeftijd 25 tot 45 jaar. Lief voor kinderen 9 en 14 jaar. Huw. t.z.t. niet uitgesloten. Brieven onder no. juli 3 a/h bureau v/d blad.

Nattermann's
CHOLAGOGUM-DRUPPELS
om de galafscheiding te bevorderen
helpen prompt. Krampen onpasselijk-
heid verdwijnen. f 2.75 per flacon bij
Uw Apoth. en Drogist.

Dame, 59 jaar, wonend in Amsterdam, **zoekt contact met beschaafd ontwikkeld heer**, niet ouder dan 63 jaar. Brieven onder no juli 4 a/h bureau v/d blad.

Overgangsleeftijd? Migraine?
Ongezonde teint? Jeugdpuistjes?
Verstopping? Vetzucht?
Nattermann's bloedzuiverende thee
no 8 helpt! Groot pak f 1.85 bij Uw
Apoth. en Drogist.

Ook de buitenkerkelijke leden van de
Partij van de Arbeid hebben een
organisatorisch centrum nodig

DE HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad

„VERNIEUWING”

onder redactie van Karel Timmerman

Abonnementsprijs f 1,75 per jaar

Een proefnummer wordt U gaarne
toegezonden door het Secretariaat
Haagweg 210 - Leiden

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen,
door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op
te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch
Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Humanistische Stichting Socrates

Oudegracht 152, Utrecht

de zomerschool

van de humanistische stichting „Socrates” wordt dit jaar gehouden op 20, 21 en 22 juli te Austerlitz bij Zeist.
Dit jaar zal onze zomerschool gehouden worden van vrijdag 20 juli, 's middags 16 uur tot zondag 22 juli, 's middags 17 uur.
Onder leiding van drs. J. H. P. Colpa worden verschillende aspecten behandeld over het onderwerp

MENS BESCHOUWING

Sprekers: vrijdag Prof. dr. T. T. ten Have „De mensbeschouwing in de psychologie”
zaterdag Dr. Kwee Swan Liat „De mens in het Oosters denken”
zondag Drs. J. H. P. Colpa „Humanistische mensbeschouwing”

Verdere mededelingen:

De huishoudelijke leiding zal dit jaar in handen zijn van Mevrouw M. J. Waasdorp.
De zomerschool wordt gehouden in het conferentiecentrum „Woudschoten”, Woudenbergse-
weg 54, Austerlitz, post Zeist.
De kosten bedragen met volledig pension f 42,-, met alleen koffie en thee f 16,-.

Zij, die een aanmeldingsformulier willen ontvangen, kunnen deze aanvragen bij het secretariaat van de stichting „Socrates”, Oudegracht 152, Utrecht.

Is U nu een levens-
verzekering sluit moet U reke-
ning houden met de koopkracht
die het te zijner tijd uit te keren
bedrag zal hebben.

URORA helpt U
daarbij met een nieuwe vorm
van levensverzekering, geba-
seerd op de kosten van le-
vensonderhoud.

Is U daarvan
meer wilt weten, vraag
dan inlichtingen over de
Index - Benaderingspolis
bij:

N. V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPIJ
Stadhouderskade 1a Amsterdam Telefoon 18 55 55.

AURORA

het Humanistisch Verbond

zoekt een medewerker, die belast zal worden met de verdere uitbreiding
van werkzaamheden op het terrein van geestelijke hulpverlening, speciaal
voor

Rotterdam en omgeving

Leeftijd 30-40 jaar; opleiding M.O.A.; Sociale Academie
of gelijkwaardige ontwikkeling. Salarisgrenzen f 8.000,- -
f 12.000,-.
Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Met de hand geschreven sollicitaties te richten aan het:
Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht

Onderhouds-schilderwerk VAN DER WILT

DE BILT

HESSENWEG 220 - TELEFOON 0 30-6 16 85